

RECENSIONER

Anders Andrén: *Mellan ting och text – En introduktion till de historiska arkeologierna*. Brutus Östlings Bokförlag Symposion, Stockholm/Steag 1997. 228 s., ill. ISBN 91-7139-353-6.

En betydande del av all den arkeologi som bedrivs i världen är historisk arkeologi, dvs. den rör perioder där man också har historiska källor. Den omfattar en mångfald olika ämnen som exempelvis medeltidsarkeologi, klassisk arkeologi, mexikansk arkeologi, mesopotamisk arkeologi, egyptologi, biblisk arkeologi, och historisk arkeologi i Nordamerika. Till skillnad från den förhistoriska arkeologin som har en gemensam grund vad gäller såväl metodik som teoribildning – givetvis med påtagliga skillnader mellan olika länder, områden och vetenskapliga inriktningar – är de historiska arkeologierna starkt splittrade.

Mig veterligt är Anders Andrén's bok *Mellan ting och text* den första som tecknar en samlad bild av de historiska arkeologierna i världen. Det är ett mycket omfattande projekt, som sträckte sig över tio år och som han på ett säkert och imponerande sätt lyckats föra i hamn. Trots att boken spänner över alla dessa ämnen, har författaren lyckats hålla omfånget föredömligt begränsat, utan att för den skull bli ytlig eller svepande. Tvärtom behandlas grundläggande och angelägna frågor kring förhållandet mellan text – de skriftliga källorna – och ting – det arkeologiska källmaterialet på ett djuplodande sätt.

Andréns bok består av tre delar: Först kommer en inledande del som ger en forskningshistorik och forskningsöversikt över flertalet av de historisk-arkeologiska ämnena i världen. Sedan följer en del som benämns "Det historisk-arkeologiska fältet", där författaren pekar ut fem ämnesöverskridande forskningsinriktningar. Slutligen behandlas det generella problemet om hur historiska respektive arkeologiska källor förhåller sig till varandra i kapitlet "Den historisk-arkeologiska dialogen".

I de inledande kapitlen ges, som redan nämnts, en god översikt av de historiska arkeologierna. Särskilt

intressant är det att många inriktningar som torde vara relativt okända för en svensk publik tas upp, exempelvis japansk arkeologi. Läsaren får på ett lättillgängligt, men ändå sakligt sätt en överblick av de flesta – om än ej alla – historiska arkeologier i världen. I avsnittet om klassisk arkeologi hade man emellertid kunnat lyfta fram svensk forskning, till exempel Einar Gjerstads försök till en omdatering av tidpunkten för Roms grundande. Han menade att den traditionella dateringen, som baserats på skriftliga uppgifter, inte hade något stöd i det arkeologiska materialet, och hans tes är att Rom blivit en stad först senare. Senare har dessa teser visat sig inte hålla, men ur metodologisk och forskningshistorisk synvinkel är de intressanta och viktiga.

Ett centralt problem i alla former av historisk arkeologi är att man måste arbeta med två olika slags källmaterial, dels historiska källor, dels arkeologiskt material. Även om de skriftliga källorna kan ge insikt i områden som annars skulle ha förblivit fördolda, har närvaron av skriftliga källor fått till följd att den historiska arkeologin är relativt teorilös i jämförelse med den förhistoriska.

Utifrån begreppet "mellanrummets dilemma" diskuterar Andrén initierat om de olika förhållningssätt som finns till text/ting inom arkeologin och dess kringvetenskaper. Det råder stora skillnader både i hur man betraktar källmaterialen och ämnet arkeologi. Längre har de historiska arkeologierna setts som ett komplement till historieämnet, en inställning som inte delas av Andrén. Jag skulle dock vilja gå steget vidare och hävda att förhållandet endast kan vara det motsatta. Medan arkeologin är i det närmaste oändlig, med ett ständigt ökande källmaterial, är det historiska källunderlaget relativt statiskt och inte lika varierat som det arkeologiska. Historia bör sålunda ses som en arkeologisk hjälpvetenskap.

Genom att peka ut fem gränsöverskridande traditioner: en estetisk, en filologisk, en historisk, en kulturhistorisk och en arkeologisk, lyckas Andrén skapa ordning i det stora virrvarret av olika historiska arkeologier. Tack vare detta klargörande kan man i fortsättningen förhoppningsvis arbeta vidare gemensamt med teoribildningen över ämnesgränserna, och inte som tidigare

isolerade från varandra. *Mellan ting och text* är därför ett viktigt inlägg i den teoretiska debatten.

Men om man kan urskilja dessa forskningstraditioner, vilken roll och funktion har då de historiska arkeologierna? Tyvärr går inte André in på denna fråga så mycket som man hade kunnat önska – troligen i ett försök att begränsa bokens omfång. Enligt mitt, och många andras, förmenande är det en av den historiska arkeologins mest angelägna roller att skriva de fattigas och förtrycktas historia – de som fått föga eller inget utrymme i de historiska källorna (se Orser, C.E. & B.M. Fagan, *Historical Archaeology*. New York 1995). Visserligen tar André upp detta på ett flertal ställen, men frågan kunde ha behandlats mer utförligt. Kanske kan detta ske i senare reviderade upplagor – för sådana lär med all säkerhet komma.

I många av de kulturer och samhällen som de historiska arkeologierna studerar, har de historiska källorna författats av, och för, eliten. Detta gäller även relativt sena perioder. Arkeologin kan som sagt fungera som en motvikt, och ge en inblick i den lille mannens liv och leverne. Exempelvis talar Martin Hall om denna roll som den historiska arkeologins ”clarion call” – ”stridsrop” – i en studie av Sydafrikas koloniala period (se Hall, M. *The Archaeology of Colonial Settlement in Southern Africa. Annual Review of Anthropology* 22 (1993): 186). I USA har man sedan 1960-talet bland annat ägnat mycken möda åt att studera afro-amerikanska lämningar. Genom dessa studier har man kunnat lyfta fram de svartas roll i den amerikanska koloniseringen, något som sällan behandlats inom historieforskningen (se Deagan, K. *Historical Archaeology's Contributions to Our Understanding of Early America*, i Falk, Lisa (ed.), *Historical Archaeology in Global Perspective*. Washington 1991). De grupper som vi har dålig kännedom om från de historiska källorna är långt ifrån små, tvärtom var det en stor andel av befolkningen: kvinnor, barn, fattiga, slavar med flera.

I slutkapitlet, ”Den historiska-arkeologiska dialogen”, fördjupar André diskussionen kring förhållandet mellan arkeologiska lämningar och skriftliga källor. Text och ting lyfts fram som jämbördiga källmaterial, vilket är synnerligen viktigt. Inom historisk arkeologi framställs det historiska källmaterialet allt för ofta som det primära. Detta har ibland fått märkliga, ja rent av absurda resultat. Utifrån ett begränsat och många gånger ensidigt historiskt källmaterial har man skapat en bild av hur det förflutna kan ha sett ut och försökt tolka in det betydligt mer varierade arkeologis-

ka källmaterialet i denna.

Sammanfattningsvis kan sägas att Anders Andréns bok *Mellan ting och text* är synnerligen läsvärd och intresseväckande. Det är en god och klar, och en i det närmaste komplett översikt över de historiska arkeologierna. Som sådan kan den rekommenderas framförallt till två läsarkategorier: å ena sidan till studenter i såväl medeltidsarkeologi som klassisk arkeologi, å den andra till forskare och yrkesverksamma arkeologer. Andréns bok kommer utan tvekan att bli ett standardverk inom historisk arkeologi. Därför är det särskilt glädjande att den nu översatts till engelska och kan nå en internationell publik.

Dominic Ingemark, Lund

Moderna landskap. Identifikation och tradition i vardagen. Katarina Saltzman & Birgitta Svensson (red.). Natur och Kultur, Stockholm 1997. 244 s., ill. ISBN 91-27-06741-6.

Moderniteten och det moderna har under senare år varit ett tacksamt fält för samhälls- och kulturvetenskaperna. En i det närmaste oöverblickbar litteratur har sökt det moderna tänkandets rötter i den europeiska civilisationen, det moderna samhällets förnufts- och vetenskapstro, diskuterat den sociala ingenjörskonstens vara eller icke-vara och människans fortskridande mentala civilisering.

I antologin *Moderna landskap* prövas nu modernitetsaspekten även på landskapsanalysens område. Bokens nio avsnitt är författade av forskare som är verksamma vid eller på annat sätt har anknytning till Etnologiska institutionen vid Lunds universitet. Antologins syfte är att utgöra en introduktion till aktuella kulturteoretiska perspektiv på landskapet.

Bokens titel för tankarna till en liten utställningsfolder med samma rubrik, som i mitten av 1980-talet kom i min hand och då omedelbart fångade min uppmärksamhet. Foldern presenterade en utställning av fotograferna Gerry Johansson och John Webb, som i särskilt hög grad har ägnat sig åt att med kamerans hjälp skildra landskapets kulturella dimensioner.

Betecknande nog utgörs omslaget på *Moderna Landskap* av ett fotografi av Lars Tunbjörk, en fotograf vars bilder ofta intar en medvetet anti-estetisk och tvetydig hållning. På omslaget står en bildörr öppen mot ett anonymt stadsmässigt utkantslandskap, i förgrunden